

Nr 27.

Af herr **Fornander**, om skrifvelse till *Kungl. Maj:t* angående lagstiftning i syfte att främja uppkomsten af en pensionskassa för jordägare.

»Bakom arbetarefrågan står bondefrågan.» Åt detta yttrande, som för många år sedan fällt af en af våra vittra författare, torde det nu vara på tiden att gifva ett praktiskt erkännande, särskildt med hänsyn till försäkringsfrågan.

Med arbetarefrågor af mångahanda slag sysselsätta vi oss alla, och detta med rätta. Orsaken härtill är hufvudsakligen den, att i arbetsklassens ekonomiska ställning råder ett osäkerhetstillstånd, som bland vår tids sociala spörsmål skjutit fram den s. k. arbetarefrågan i förgrunden. Tryggheten i ekonomiskt hänseende, hvilken naturligtvis ej för någon kan vara fullständig, blir uppenbarligen mindre, ju färre de förvärfvsmedel äro, öfver hvilka en person kan förfoga, liksom den är beroende af dessa förvärfvsmedels beskaffenhet. Obestriddigt torde sålunda vara, att de, som för sitt uppehälle äro uteslutande hänvisade till användande af sin arbetskraft, i allmänhet i högre grad lida af ekonomisk osäkerhet än de, hvilka äfven hafva andra förvärfvsmedel att tillgå.

Visserligen hafva våra sträfvanden att undanskaffa detta osäkerhetstillstånd ej ännu krönts med den framgång, som hade varit önskelig. Gäller det arbetareförsäkringen, så hafva vissa hufvudformer af densamma, t. ex. sjuk- och olycksfallsförsäkringen samt begravningshjälpen, mer eller mindre blifvit uppmärksammade och tillgodosedda, äfven i betydelsen af att de därpå behöfvande medelbarligen erhållit understöd och hjälp af staten. Däremot hafva andra former af arbetareförsäkringen, då de hunnit som längst, ej kommit längre än till det stadiet, att, såsom fallet är med invaliditets- och ålderdomsförsäkringen, i riksstaten för hvart och ett af åren 1896—1910 afsatts ett belopp af 1,400,000 kronor, som tillgodo.

Bih. till Riksd. Prot. 1910. 1 Saml. 2 Afd. 2 Band. 10 Häft. (Nr 27—29.) 1

förts den enligt nådigt bref af den 15 november 1895 under statskontorets förvaltning ställda arbetareförsäkringsfonden. Hindren, som i sistnämnda fall legat i vägen, hafva framför allt varit af finansiell art.

Se vi på arbetarelagstiftningen i allmänhet, så äger det förhållandet rum, att, i samma mån som denna lagstiftning ålägger det enskilda landets industri vissa inskränkningar eller ekonomiska uppoffringar, svårigheter inträda på grund af konkurrensen med de länder, som icke infört motsvarande bestämmelser. Men då krafvet på internationell arbetarelagstiftning mer och mer trängt sig fram, hvartill i sin mån kraftigt bidragit 1890 års arbetareskyddskonferens i Berlin, som officiellt erkände arbetarefrågans berättigade kraf på statsmakternas uppmärksamhet, äfvensom den vid arbetareskyddskongressen i Basel år 1901 tillkomna internationella arbetsbyrån, så hafva vi förhoppning om att humanitetens fordringar alltmer skola blifva tillgodosedda äfven på detta område.

Dessa sträfvanden, huru berättigade de än äro, få dock ej bringa det därhän, att vi åsidosätta de berättigade kraf, som jordbruksnäringen kan göra gällande, eller förbise de olägenheter och vanskligheter, hvarmed denna vår modernäring kämpar. Bland dessa kan man väl med fog framhålla den omständigheten, att arbetskraften i så betydande omfattning öfvergifver landsbygden och dess sysslande med arbetet i jordbrukets tjänst, för att i stället i storstäderna, vid industricentra eller i Amerika söka sin utkomst, såsom en bland de mest bekymmersamma och för jordbruksnäringen farligaste, enär landsbygden därigenom lider brist på erforderlig arbetskraft, samtidigt som de öfverbefolkade städerna ej till fyllest kunna tillhandahålla tillräckligt med arbete åt alla lediga armar. Att arbetsförmedlingen ensamt skall kunna leda arbetareströmningen tillbaka till landsbygden från städerna, kunna vi knappast hoppas, då industriens berättigade kraf på och behof af arbetskraft helt naturligt måste fyllas genom oafåtlig ny tillförsel, hvarvid det förhållandet uppenbarligen blir af afgörande betydelse, att andra yrken bjuda sina utöfvare, synnerligast arbetarne, en högre aflöning, än jordbruket kan gifva dem.

För att råda bot härutinnan är det sålunda af vikt att sätta jordbrukaren i stånd till att drifva ett intensivare jordbruk, hvartill bland annat hör att hålla arbetsfolket kvar; men då detta icke kan åstadkommas på annat sätt, än att jordbrukets idkare höja arbetslönen, så måste sådana orsaker, som lägga hinder i vägen för denna åtgärd, undanröjas.

En sådan orsak är *arfskiftena*, som åter och åter draga öfver jorden en skuldsättning, hvars förräntande och amortering förhindrar bindandet af arbetskraften vid jorden. Skriftställaren Emil Svensén har i en artikel

»Jordreformer» på ett åskådligt sätt visat alla de vanskligheter, som den nye ägaren har att kämpa med och hurusom den skuldsatte bonden får bära så mycket af gårdens afkastning till hypoteket eller banken, att litet eller intet blir kvar åt daglönaren. »Men då går denne sin väg till staden eller fabriken, om han ej far till Amerika, och bonden får reda sig så godt han kan med husets egen arbetskraft. Har han vuxna söner och döttrar, så reder det sig till en tid, intill dess de vilja sätta fötterna under eget bord och i sin ordning lämna honom att reda sig bäst han gitter. Men innan barnen äro vuxna, tar de ans och vård och lägga beslag på den ensamma husmoderns bästa tid, och när de flugit ur boet, då äro far och mor gamla och grå och stunda ifrån denna världen.»

Utan att vid detta tillfälle närmare ingå på bedömandet af den väg, som bör beträdas för att arfskiftena skola kunna genomföras på ett sätt, som ej öfver höfvan anstränger den, som öfvertager den fäderneärfda gården, inskränker jag mig här till att fästa uppmärksamheten på de svårigheter, som yppa sig, när bonden skall träda ifrån gården och slå sig i ro. Då lämnar han gården ifrån sig till son eller måg och sätter sig själf på födoråd eller *undantag*.

Huru än dessa undantagskontrakt uppgöras, så inträffar lätt nog, endera att underhållet för de gamla blir alltför knappt, eller att detsamma för de unga blir nog så tyngande, båda delarne gifvande anledning till de smärtsammaste förvecklingar och misshälligheter, som gnaga och fräta på släkt- och kärleksbandet mellan föräldrar och barn, ja, understundom helt afslitande detsamma på det mest brutala sätt; och komma gården och de gamla i oskyldas händer, blir förhållandet med all sannolikhet ej mera tilltalande för någondera parten.

»Undantagsväsendet är och förblifver en af jordbrukets tyngsta bördor, så länge det är ordnad på det nuvarande sättet. De gamla måste hafva sitt, det är tydligt och klart, om de skola lefva. Illa är det, om de få lida brist, och lika illa är det, om barnen för undantagets skull få gå ifrån gård och grund. Nu återfaller denna börda med matematisk regelbundenhet på jorden för hvarje gång, som en åldrig landtman behöfver slå sig till ro. För den nye jordägaren blir undantaget ett plus i hans börda, som under brydsamma tider bragt mer än en son, hvars uppförande mot sina föräldrar dittills varit lofvärdt eller åtminstone oklanderligt, till att önska lifvet ur far och mor.»

Den tanken, att något från statsmakternas sida bör åtgöras för att råda bot på detta missförhållande, som förvisso ej är något oundvikligt ondt, är ett sannskyldigt uttryck för denna tidens humana sträfvanden och

kan därför ej förbises eller lämnas obeaktad. Och att göra något för afhjälpan af denna olägenhet, torde för statsmakterna vara så mycket lättare, som i detta fall ej behöfver påfordras, att det allmänna skulle, såsom t. ex. med arbetareförsäkringen är meningen, göra några uppoffringar. Hvad som fordras, är blott att ordnande framträda eller att med en välbetänt och väl afvägd lagstiftning främja uppkomsten af en eller flere pensionskassor för jordägare, liksom den förut gjort med flere andra samhällsklasser, mestadels bland sina egna tjänare.

Jordägaren inbetalar under den tid, då han icke själf har undantag att erlägga, en billig afgift, afpassad efter gårdens taxeringsvärde, till en gemensam pensionskassa, hvarifrån han efter viss uppnådd ålder och sedan han ett bestämt antal år varit egen jordägare uppnått en årlig pension, beräknad i förhållande till det inbetalda årsbidraget, hvarförutom eu motsvarande pension tillfaller efterlämnad änka.

Då sannolikt torde vara, att f. n. hvarje hemman i medeltal under en tredjedel af sin innehafvares tid är belastadt med undantag, är alldeles uppenbart, att den afgift, som här erfordras för att bringa till stånd den afsedda pensionen, blir betydligt lägre, än hvad gårdsägaren nu för tiden i vanliga fall får utgöra såsom undantag. Men härtill kommer ock de oafvisligen storartade och betydelsefulla fördelarne, att de gamla, utan att betunga de unga, finge uppbära sitt tillgodohafvande på samma sätt, som pensioner ur kassor nu pläga utdelas; att tryggheten för de gamla blir ojämförligt mycket större, och bördan för de unga blir lika mycket mindre; samt att alla pinsamma strider mellan föräldrar och barn om inbördes rättigheter och skyldigheter vore väsentligen förekomna.

Gifvet är, att om dessa fördelar fullt ut skola kunna uppnås, så bör anslutningen till en sådan pensionskassa blifva den största möjliga. Huru en sådan allmännare anslutning skall kunna uppnås, torde vid detta tillfälle vara öfverflödigt att närmare undersöka, men med känedom om att landtmännen numera icke lämna något tillfälle obegagnadt att, medelst sammanslutningar för olika ändamål på själfhjälpens grund, befrämja gemensamma intressen, så kan nog med all sannolikhet förutsättas, att äfven beträffande denna angelägenhet tillräcklig insikt om eget intresse och benägenhet att begagna sig af fördelar, som främja detta, ej skola saknas. Intill dess motsatsen blifvit ådagalagd, torde man böra stanna vid frivillig anslutning; obehöfligt torde också vara att genom särskilda lockelsemedel, såsom statsgaranti för understödets utbetalande eller direkt statstillskott söka åstadkomma en tillfredsställande lösning af denna pensionering på frivillighetens väg.

Men däremot torde det vara så mycket angelägnare, att statsmakterna taga initiativet till och verkställa organisationen, som för ändamålet är erforderlig. Visserligen hafva jordägarna genom inrättandet af anstalter för brand-, hagelskade- och kreatursförsäkring sökt skydd emot förluster af existensmedel, hvilka för dem äro af stor vikt, men att genom pensionsföreningar söka skydd emot följderna af arbetskraftens försvagande eller upphörande, därtill hafva de hittills ej funnit sig vara uppfordrade, gifvetvis på den grund, att de i undantaget ansett sig äga allt hvad som för ändamålet varit behöfligt. Att staten sålunda bör ordnande och reglerande ingripa, torde vara uppenbart.

Såvidt jag kan finna, har man i antalet brukningsdelar utgångspunkten för beräkningarna af den omfattning denna försäkring möjligen skulle kunna få. Enligt 1907 års jordbruksstatistik uppgå dessa brukningsdelar till 356,916. Frånser man brukare af annans jord eller 52,451 brukningsdelar, så återstå i alla fall i rundt tal 304,000 brukningsdelar. Äfven om genom uppdelningen af detta tal på brukningsdelar med odlad jord om högst 2 hektar 80,201, 2—20 har 195,252, 20—100 har 22,894, öfver 100 har 2,043, ett afsevärdt antal brukningsdelar i första och sista kategorien ej vore att för ändamålet påräkna, så återstode dock så många, att att den blifvande organisationens omfattning mer än väl skulle vara både påkallad och mäktig att fylla sin uppgift.

Då till denna frågans allsidiga belysning höra så många omständigheter och förhållanden, hvarpå jag ej här kan ingå, men med fästadt afseende vid hurusom det är ojämförligt mycket lättare för jordägaren att erlægga en årlig mindre afgift än att bära en tillfällig tryckande börda, som dock regelbundet återkommer, medan understödet blir tryggare för mottagaren att uppbära, äfvensom att vi genom möjliggörandet af en sådan lättnad för jordbruket stärkte dess utöfvares ställning och satte dem i stånd att hålla en bättre aflönad landtarbetareklass kvar vid jorden, så hemställer jag,

att Riksdagen ville i underdånig skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla om framläggande af sådant lagförslag, som afser att främja uppkomsten af pensionskassa för jordägare, hvarigenom bruket »att sitta på undantag» eller födoråd helt och hållet eller i afsevärd omfattning torde kunna afskaffas.

Stockholm den 24 januari 1910.

Alfr. Fornander.